

*Kecskés D. Gusztáv*¹

KOVÁCS BÁLINT MEGEMLEKEZÉSE CSIA LAJOSRÓL,
HALÁLÁNAK TIZEDIK ÉVFORDULÓJÁN (1972) (FORRÁSKÖZLÉS)

ABSTRACT

Bálint Kovács's Memorial Notes about Lajos Csia on the Tenth Anniversary of his Death (1972)

Lajos Csia (1887–1962) was a Hungarian Reformed (Calvinist) pastor, church writer, Bible translator and Bible scholar. His profound knowledge of the biblical languages, many other Eastern and European languages, his in-depth study of the Bible and his overview of universal cultural history, enriched Hungarian theological literature with unique works of great value for today's readers, too. Lajos Csia left behind a vast oeuvre: some 300-400 writings, among them dozens of book-length works. In his works, he does not simply comment on and explain the Bible, but also provides explanation of the world based on the Bible.

This paper that is an overview of the life and work of Lajos Csia deals with the document, which Bálint Kovács, a Reformed pastor wrote for the 10th anniversary of Csia's death. Bálint Kovács produced two documents about his friend: a four-page, biography and a commemorative speech. The two currently known documents are the most abundant sources on the life of Lajos Csia. The text of the commemorative speech, which is longer and contains numerous comments, is published in this paper. Additional information provided by the biography is embedded in the text in square brackets.

The author's recollection is particularly authentic thanks to the first-hand data based on their conversations and Csia's correspondence with others preserved by Bálint Kovács.

Keywords: Lajos Csia, Bálint Kovács, biblical theology, Calvinist Church, Free Christian movements

1 *Kecskés D. Gusztáv* (PhD, DSc), történész-kutató, a HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének tudományos tanácsadója. Kutatási területe: nemzeti kapcsolatok története. kecskes.gusztav@abtk.hu

Csia Lajos (1887–1962) magyar református lelkész, egyházi író, Biblia-fordító és Biblia-kutató volt. A bibliai nyelvek, valamint több más keleti és európai nyelv alapos ismeretének birtokában, a Biblia elmélyült tanulmányozása és az egyetemes kultúrtörténet áttekintése révén olyan különleges művekkel gazdagította a magyar teológiai irodalmat, amelyek a mai olvasók számára is nagy értékkel bírhatnak. Csia Lajos hatalmas életművet hagyott maga után: mintegy 3-400 írást, melyekből több tucat, könyv terjedelmű. Műveiben nem egyszerűen kommentálja, magyarázza a Bibliát, hanem a Bibliára támaszkodva világmagyarázatot ad.²

Az alábbiakban közreadott dokumentum Kovács Bálint református lelképásztor visszaemlékező áttekintése Csia Lajos életéről és munkásságáról, amelyet Csia halálának tizedik évfordulójára írt. Kovács Bálint két iratot készített barátjáról: egy négyoldalas, tagolt életrajzot (Csia Lajos református lelképásztor életrajza) és egy megemlékező beszédet („Az igaznak emlékezete áldott.” Emlékezés Csia Lajos életére és szolgálataira. Elmondta: 1972. február 5-én).³ A két irat a – jelenleg ismert – legbőségesebb forrás Csia Lajos életéről. A két szöveg a közölt adatok nagy részében megegyezik, azonban számos, egymást kiegészítő adalékot is tartalmaz. A legtöbb adat megismertetésére törekedve a hosszabb terjedelmű és számos kommentárt is tartalmazó megemlékező szövegét közöljük, de ott, ahol az életrajz további adalékokkal szolgál, annak szövegét szögletes zárójelben a kiadott dokumentumba ágyazva közöljük.

Kovács Bálint visszaemlékezését különösen hitelessé teszik a barátjával folytatott beszélgetésekből, valamint Csia Lajossal történő levelezéséből származó primer adatok.⁴ Csia Lajos egykori Biblia-körének tagjai évi rendszerességgel tartottak megemlékező összejöveteleket, amely alkalmakra felkérték egy-egy társukat visszaemlékezés írására. Így fennmaradt dr. Szentmihályi Gyula (1976) és dr. Furka Sándor (1987) beszéde is.

„Az igaznak emlékezete áldott”
Emlékezés Csia Lajos életére és szolgálataira
Elmondta: 1972. február 5-én Kovács Bálint

Tíz év nem nagy idő, de arra mégis elegendő, hogy egy ember életével és szolgálataival kapcsolatos gondolataink és élményeink tisztázódjanak, elmélyüljenek

- 2 Független kezdeményezés keretében 2020 óta folytatunk kutatásokat Csia Lajos életéről és munkásságáról. Lefényképeztük a Ráday Levéltárban és Könyvtárban, valamint a sárospataki és a debreceni református teológia könyvtáraiban őrzött Csia-kéziratokat és 1947 előtt kiadott könyveket. Felkutattuk Csia Lajos egykori tanítványait, rokonait (főként unokáit), és interjúkat készítettünk velük, továbbá lefényképeztük a náluk lévő Csia-anyagokat is (kéziratok, fényképek, néhány levél). Visszaemlékezésüket – későbbi dokumentumfilm tervével – filmre is rögzítettük. Ezek felhasználásával 2022-ben honlapot létesítettünk (<https://csialajos.hu/>), amelyről letölthető Csia Lajos számos megjelent és eddig kéziratban maradt műve (jelenleg mintegy 200 tétel).
- 3 A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára (Budapest, a továbbiakban: RL): C/158, Csia Lajos iratai, 1. doboz.
- 4 Kovács Bálintról: A német megszállás, a front átvonulása és az azt követő időszak Kecskeméten. Interjú Kovács Bálint református lelkésszel. Az interjút készítette, lejegyezte és jegyzetekkel ellátta RIGÓ Róbert, *Forrás* 41 (2009/6), 22–37.

és rendeződjenek. Tíz évvel ezelőtt vettünk búcsút Csia Lajostól, akire a példabeszédek ígéje valóban illik. Mint igaz, vagyis mai értelemben vett hívő emberre Isten iránti hálával és személye, szolgálata iránti tisztelettel és megbecsüléssel emlékezünk. Emlékezünk azért, hogy az emlékezés által hitünk erősödjék, és szeretünk tisztább legyen.

Tudomásunk szerint Csia Lajos életét nem foglalta össze sem ő maga, sem senki a tanítványai közül. Ő maga bizonyosan tiltakoznék az ellen. Hiszen még azt sem engedte meg, hogy egyik előadását magnetofonszalagra vegyék, és így hangját megőrizték. Annyira Jézus Krisztust, az ő urát állította előtérbe, hogy ő a maga személyében teljesen háttérben akart maradni. Úgy érzem azonban, hogy a legfontosabb állomásait életének röviden szükséges összefoglalni, mert ennek ismeretében értünk meg sok mindent jobban, mint eddig. A század elején indult pályafutása, és ez egybeesik egyházunk életének azzal az időszakával, amikor nagy kezdeményezések és megmozdulások voltak az egyház megújulása érdekében. Ez a keret adta az ő életének külső és belső lehetőségeit, és ezek szabták meg élete útját.

A CSALÁD, AHONNAN INDULT

A Csia család Erdélyből származik, és magukat mindig székelyeknek vallották. Édesapja Csia Sándor MÁV tisztviselő volt, és így az ország különböző pontjain megfordult. Édesanyja Mayerszky Ida evangélikus volt. A családban öt gyermek született: Sándor, Lajos, Ilona, Zoltán és Károly. Jelenleg már csak egy él a testvérei közül: Csia Ilona.

Csia Lajos 1887. február 18-án Királyházán⁵ (Ugocsa m.) született. Elemi iskoláit Nyíregyházán, Debrecenben és Budapesten végezte. Édesapja gyermekei tanulása miatt Budapestre igyekezett, és az elemi iskola 3–4. osztályát már Budapesten végezte. Vallástanára Csűrös István⁶ volt, akinek evangéliumi hite és szerepette mély hatást gyakorolt az egész családra.

KÖZÉPISKOLAI TANULMÁNYOK ÉS MEGTÉRÉSE

A budapesti református gimnáziumban végezte mind a nyolc osztályt. Kitűnt matematika és algebra tanulásával. Középiskolai tanulmányai alatt neki személy szerint és a családnak az volt a terve, hogy mérnök lesz, és anyai nagybátyja nyíregyházi gyárába megy, majd pedig azt átveszi és igazgatja.

- 5 Királyháza, ukránul Королеве [Koroleve] városi jellegű település Ukrajnában, Kárpátalján, a Beregszászi járásban.
- 6 Csűrös István (1870–1947): a Budapesti Református Főgimnázium vallástanára volt. Aktívan részt vett Szabó Aladár ébredési mozgalmában, mint az Ébresztő című lap alapítója és hat éven át szerkesztője. Eredményesen hirdette az evangéliumot az ifjúság körében. Értékes munkát végzett az ifjúság evangelizálásában. <https://htk.kre.hu/index.php/karunkrol/tanszekek/egy-haztorteneti-tanszek.html> (Letöltés: 2024. február 10.)

A család és az ő elhatározásán túl és felül Isten másként döntött öfelőle. A Csia család Csűrös István révén kapcsolatba került dr. Szabó Aladárral⁷, és részt vettek a Hold utcai német templomban tartott evangélikáló összejöveteleken. Tagjaivá váltak a Szabó Aladár által alapított Bethánia Egyesületnek is. A fiatal Csia Lajos az utolsó gimnáziumi évben megtért, és Isten hívásának engedve a lelkészi pályát választotta hivatásául. Erről ő maga az ötvenéves érettségi találkozóan elmondott bizonyágtételében a következőképpen vall: „Ebben a teremben egy nagy változás ment végbe életemben. Engedjétek meg, hogy erről a változásról most meggyónjak nektek. Csaknem nyolc éven át gépészmérnöknek készültem, és megvolt az őrhely számomra, melyet el kellett volna foglalnom. Többek szomorúságára nyolcadik gimnazista koromban a lelkészi pályát választottam, s az érettségit követő két hónapot azzal kellett töltenem, hogy görög-pótlós érettségi bizonyítványomat görög érettségi vizsgával egészítsem ki. Családomnak úgy tetszett ez az elhatározás, mint az élet magasabb szintjéről alászállás egy alacsonyabb szintre, szegénységbe és eredménytelen életharcba. A szegénység nem maradt el, de szegénységem oly kincsét hozott nekem, melyet soha a gyárigazgatóság meg nem adott volna. Én most is tavaszi szemmel nézek bele ebbe a világba. Tavaszi szemmel, mint 50 évvel ezelőtt. Gépészmérnök helyett papnak menni, sokaknak úgy tűnhetik fel ez a csere, mint elhagyni a valóságok világát, és elmenni a ködös fantomok világába. Az a nyolcadik osztályos gimnazista akkor a valóságot kereste, nem ködös fantomokat. S a valóságot a férfi nem a szavak világában találta meg, hanem a szenvedések kohójában. Hála legyen a gondviselésnek, hogy utam nehéz út volt, hogy a terhek alól mindig könnyebb vállal kerültem ki, a szenvedések kohójából mindig mosolygó arccal.

Elhatározása mellett kemény családi viták között is rendíthetetlenül megmaradt.

THEOLÓGIAI TANULMÁNYAI

1905-től 1909-ig mindvégig jeles eredménnyel végezte el tanulmányait. Kápláni vizsgát 1909. szeptember 15-én, papi vizsgát 1911. szeptember 13-án tett jeles eredménnyel.

A budapesti teológián ekkor már nem tanított Szabó Aladár. Az akkori teológiai tanárok jelentős része a történet-kritikai iskola és a liberális teológia képviselői voltak.

7 Dr. Szabó Aladár (1860–1944): református lelkész. 1891-től 1905-ig a Budapesti Református Teológiai Akadémia tanára. 1892-től magyar vallásos estéket szervezett a református skót miszsió imatermében. Szorgalmazta vasárnapi iskolák felállítását. 1903-ban megalapította a Bethánia együletet. 1905-től 1938-ig a Budapest-Józsefvárosi Református Egyházközség vezető lelkésze volt. Lásd: [https://hu.wikipedia.org/wiki/Szab%C3%B3_Alad%C3%A1r_\(lelk%C3%A9sz,_1860%E2%80%931944\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Szab%C3%B3_Alad%C3%A1r_(lelk%C3%A9sz,_1860%E2%80%931944)) (Letöltés: 2024. május 17.) A protestáns hitélet elmélyítését szolgáló példamutató tevékenységéért a „belmisszió atyja” jelzőt érdemelte ki. Lásd Millisits Máté A belmisszió atyja című írását (<https://regi.reformatus.hu/mutat/a-belmisszio-atyja/> (Letöltés: 2024. május 17.)).

Theológiai tanulmányairól egy 1957-ben kelt levelében ezeket írja: a theológián idegen volt nekem a theológusok érdektelensége az ige iránt. Mélységes csalódást okozott, hogy egyik tanárom hitelenséggel szötte át az Újszövetség ismertetését – mint később megtudtam – tagadta Jézus feltámadását – bár tudományos segítségért hálával tartozom. Más tanárok előadásán sajátos bizonytalanság uralkodott, amikor a hitvallásos jelleget a racionalista világnézettel összeegyeztetni igyekeztek. Lassanként kétségeim támadtak afelől, hogy az egyházban lehetséges egész lélekkel az ige hirdetésének élni. Sok theológus vallotta, hogy hazuról hozott hitét a theológián vesztette el.

Theológiai tanulmányainak nehézségeit csak fokozta, hogy válságba került a Bethániával, és megromlott viszonya dr. Szabó Aladárral is.⁸ Családi kapcsolatai révén lendő felesége családja, majd későbbi sógora Schimmert Gusztáv⁹ a szabadkeresztyén mozgalmakkal is érintkezésbe hozta. Az útkereső fiatalemberre sokféle hatás áramlott. Mindenesetre theológiai tanulmányai hitbeli fejlődésében nem vitték előbbre.

SEGÉDLELKÉSZI ÉVEK

Oklevele birtokában – noha a dunamelléki egyházkerülethez tartozott – mégis az erdélyi egyházkerületbe nevezték ki segédlelkésznek, Marosvásárhelyre. Vallo-másában ezeket mondja: „Bizonytalanságomat növelte az a nem várt intézkedés is, hogy segédlelkésznek egy más egyházkerületbe, az ország végére helyeztek. Később megtudtam, hogy a Bethánia első elnöke járta ezt ki tudtom nélkül az illetékes püspöknél. Marosvásárhelyen nézeteltérései támadtak főnökével, és onnan Dévára helyezték. Rövid dévai tartózkodás után Pécsre került segédlelkésznek, majd Érsekcsanádra helyettes lelkésznek. Érsekcsanádról ezeket írja: „Az egyházközség legjobbjai a nazarénus istentiszteleteket látogatták, a templom üres volt. Hétköznap is kétszer prédikálni kezdtem, és a nazarénus imaház ürülni és a templom telni kezdett. Ez a változás nem kicsinyemertű volt ebben a színma-gyar nemes községben. Lelkész társaim azonban, kikről ezt később megtudtam, Baksay püspök úrnál feljelentést tettek ellenem, és kérték, hogy tiltsa el a hét-köznap predikálást, mert esetleg az ő híveik tőlük is hasonlót fognak követelni. A lelkészek közül egysel sem volt alkalmam találkozni. Az áthelyezés szívembe vágott, és fokozta bennem az idegenség tudatát. Siklóson már nem volt szabad az egyháztaggokkal érintkezni. Itt érlelődött meg bennem az elhatározás, hogy a lelkészi megbízásról lemondok... Elhatározott szándékom volt, hogy lelkészi

8 Ifj. Victor János a Bethánia vezetésének fellépését azzal magyarázta, hogy ezáltal ki akarták védeni azt az egylettel kapcsolatban többször megfogalmazott vádat, hogy tagjaikból új egyházat kívánnának formálni. Lásd VICTOR JÁNOS: *Reformkivánságok a Bethánia Egyesület célját, munkamód-szerét és szervezetét illetően*, Budapest, 1917. RL: C/99.

9 Dr. Schimmert Gusztáv (1894–1955): dunántúli származású orvosprofesszor, eredetileg felekezeten kívüli értelmiségi volt, aki 1920-ban baptizált, sőt a baptista hitközségbe is belépett 1938 végén. Később „keresztyén testvérek” szabad felekezeti csoportjához csatlakozott, dr. Kiss Ferenc mellé. (Szebeni Olivér információ)

állásom elhagyása után is az egyházban maradok, és egyesületi vonalon munkálkodok. Ezt a várakozásomat megsemmisítette a Bethánia Egylet választmányi határozata. Míg püspököm szeretetteljes és bölcs elbocsátó levele lehetővé tette, hogy a lelkészi állásba bármikor visszatérjek, addig a Bethánia Elnöke azt a határozatot fogadtatta el, hogy engem a tagok közül kizárnak.”¹⁰

Érdemes Baksay püspök¹¹ 1912. október 8-án kelt levelét szó szerint idézni: „Beterjesztett kérelmére Tiszteletes Urat dunamelléki református egyházkerületünkől Istennek áldó kegyelmével ezennel elbocsátom”. Ennek az elbocsátó levélnek bölcs hangjára halála előtt nem sokkal hálásan emlékezett előttem. Úgy tekintette, mint nyitott ajtót a későbbi visszatérésre.

ÚTKERESÉS ÉVEI

Az 1912-től 1923-ig terjedő idő az útkereséseknek, az egyéni próbálkozásoknak, családi tragédiáknak, szolgálati sikertelenségeknek, írói és kiadói vállalkozásoknak és a továbbtanulásoknak a sorozatát jelentette.

„Sógorom külföldi összeköttetéseivel kérésem nélkül és tudtomon kívül kiszolgált, hogy a berlini Allianz Bibelschule¹² előadónak meghívott... [görög nyelvet, stb.] Feleségem családjának unszolására el kellett fogadnom az állást, de a mozgalom elveit soha magamévá nem tettem. Ennek a következménye az volt, hogy míg a ref. egyházban soha senkivel nyílt összeütközésbe nem kerültem, és az ellenem foganatosított intézkedések mind meglepetésszerűen értek, addig a berlini iskola szellemével nyíltan szembe kerültem, azt az iskolai év végén – bár nem barátságosan elválással – elhagytam. Akkori eszményképeim: Binde Frigyes,¹³

10 Csia Lajos Siklóson meghozott döntésének hátterét Baksay Sándor püspökhöz írt 1912. október 6-i levele világítja meg (részlet a levélből): „Elbocsátásom kérésére fő indokom az volt, hogy kellő megfontolás után arra az eredményre jutottam, hogy számomra a zsinati törvényekből előírt esküforma letétele lehetetlen. A hivatalos eskü a Biblia tanulmányozását és az igazság keresését oly irányelvekhez köti, melyeknek én magam alávetni nem tudom. Igaz, hogy a legfőbb dolgokban a heidelbergi kátéval és a helvét hitvallással teljesen megegyezem, de nem mindenben. A Biblia vizsgálatát nem volna szabad az ember fejlődésének egy bizonyos korban elért részleges álláspontjához kötni. Mivel én sem tanulmányozásomban sem ígéhirdetésemben emberi nézeteknek magamat alá nem vettem, ezért a református lelkészi pálya, melynek kapujánál ez az eskü van, az én számomra bezárult. Tudom, hogy sokan, kik belsejükben megtagadják a váltásigot, Jézus istenségét, habozás nélkül leteszik az esküt, én azonban egy szót sem ejthetek ki hazugul ajkamon. Ebben az elhatározásban tántoríthatatlan vagyok.” RL: Püspöki levéltár, 1912. évi iratok, A/1.b 2357.

11 Baksay Sándor (1832–1915): református püspök, szépíró, költő, műfordító, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1904-től 1915-ig a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke volt.

12 1905-ben Berlinben alapították az „Allianz Bibelschule-t” az oroszországi és kelet-európai keresztények teológiai képzése céljából.

13 Fritz Binde (1867–1921): német keresztény prédikátor és evangélista.

Stockmayer Ottó,¹⁴ Viebahn tábornok¹⁵ [mind hívő evangélisták] voltak, kikkel odakint tárgyaltam is, és akik tanácsokkal láttak el.”

Erről az időszakról nem sokkal halála előtt mondta el nekem, hogy a kinti szabadkeresztyén közösségben ugyanazokat a bajokat találta meg, mint itthon az egyházban. Ekkor határozta el, hogy igyekszik visszatérni, és szolgálatát az egyházi keretében folytatni.

Egy ideig a baptista gyülekezetekben prédikál, majd Pestújhelyen próbál missziót végezni, később a Ferenc körúton volt kisebb gyülekezete. Közben a nyíregyházi hagyatékából rá jutó részből Berea néven¹⁶ könyvkiadó vállalatot létesített, és egymásután adta ki saját műveit és fordításait. Vállalkozásai azonban kevés sikerrel jártak.

Mint lelkész, önként jelentkezett katonának. Katonai szolgálata alatt akaratlanul is „hőstettet” hajtott végre, ezért kitüntetést, majd később vitézi címet kapott.¹⁷ Sebesülése is volt. Majd később a háború után beiratkozott az egyetemre, és négy féléven át hallgatott történelmet, latint, ókori irodalmat, majd angol és germán filológiát. Olyan világhírű tudósokat hallgatott, mint Mahler.¹⁸ Bizonyára ezek a tanulmányai nagyban hozzájárultak nyelvismerete bővüléséhez és mélyüléséhez, valamint az ókori irodalom ismeretéhez. 1924-ben egy félévet a kölni egyetemen is hallgatott, ahol német és angol irodalmi előadások és gyakorlatok képezték tanulmánya tárgyát.

Erről az időszakról az 1957-ben espereséhez írt levelében ezeket írja: „Elhagyatva, árván csak egy célt láttam magam előtt: Binde, Stockmayer, Viebahn szellemében minden keresztyén előtt nyitva lenni, és tökéletes Alliance-t szolgálni. A reformátori igazságok egy pillanatra sem halványodtak előttem. (...) Sohasem tagadtam meg a reformátori elvet és a történelmi reformált egyházat. Ezt mutatja következő lépésem.”

VISSZATÉRÉS AZ EGYHÁZI SZOLGÁLATBA

1923-ban Ravasz László akkori püspöktől kihallgatást kért. Ennek eredményeképp 1923. szeptember 1-től budapesti hitoktatói beosztást kapott. Nyugalomba vonulásáig mindig ebben a munkakörben dolgozott.¹⁹

- 14 Otto Stockmayer (1838–1917): német prédikátor, lelkész, keresztyén író, evangélista. Erőteljesen hangsúlyozta a megszentelődés és a bibliai alapú gyógyulás fontosságát.
- 15 Friedrich Karl Hermann Georg von Viebahn (1840–1915): porosz tábornok és evangélista. A testvérek mozgalmanak nagy tekintélyű igehirdetője. 1905-ben egyik alapítója volt a berlini Allianz-Bibelschule intézményének.
- 16 Utalás a béreabeli hívőkre: „A béreabeliek nemesebbek voltak a tessalonikabelieknél: teljes készséggel fogadták az Igét, és naponként megvizsgálták az írásokat, hogy azoknak megfelelnek-e ezek a dolgok.” (Apostolok cselekedetei 17,11)
- 17 1922-ben Horthy Miklós kormányzó Csia Lajosnak és bátyjának Csia Sándornak vitézi címet adományozott.
- 18 Mahler Ede (1857–1945): orientalista, egyiptológus, csillagász, történész, régész. 1898-tól az egyiptológia és assziriológia magántanára a budapesti egyetemen, 1910-től nyilvános rendkívüli tanár: észak-sémi, ó-egyiptomi és kopt nyelveket, valamint ókori keleti régészetet és kultúrtörténetet oktatott.
- 19 A hitoktatói állásból való megélhetésének nehézségeire, ugyanakkor hivatáskeresetetére is rámutat Csia Lajos Ravasz László püspökhöz írt 1925. november 2-i levele (részletek a levélből):

Egyházi szolgálatában sokan szeretettel fogadták, de sokan gyanakodással és támadásokkal. A sok tehetséggel megáldott és nagy munkakedvvel rendelkező Csia Lajost nem elégítette ki a hitoktatói munka. Emellett előbb korházi lelkészi szolgálatot vállalt, majd amikor a kórházi lelkészi állásokat megszervezték, akkor a javító intézetbe tette át működése területét. Ezzel egyidejűleg és ezt követően börtönmissziót szervezett. Figyelme a külvárosi nyomortepek elhagyott gyermekeit sem kerülte el. A köztük végzett szolgálatra munkatársi gárdát szervezett.²⁰

Fényképek bizonyítják, hogy jelentős gyermekcsoportokat tudott összegyűjteni, és számukra szeretetet, kenyeret és igét tudott adni.

Hitoktatói munkájával függ össze a Bibliai Múzeum gondolata és kivitelezése, amely előbb az Izabella utcai kereskedelmi iskolában kapott helyet, majd a Skót Misszióban, később Miskolcon az Avasi templomban és 1963 óta a Salétrom utca 5. szám alatt.²¹ A fűrő-faragó tevékeny székely tehetsége nyilvánult meg ebben is éppúgy, mint a műegyetemi tanár kérésére elkészített Mátyás korabeli királyi vár makettjeiben is.

[A második világháború előtt még behívták a Belügyminisztériumba, ahol közölték velem, hogy szociális témájú írásait (Utcalány,²² stb.) cenzúrázzák, részeket kihagynak, mivel túl élesen vetette fel az idő szociális és erkölcsi nyomorúságait. Később – a nyilas rémuralom alatt, de még előtte is – szóban és írásban fellépett a zsidók letartóztatása és elhurcolása, embertelen bánásmódok alkalmazása miatt. Így 1944 áprilisában Szabó László akkori várkapitányon keresztül felterjesztést tett az akkor meginduló nagyobb zsidóüldözésről, melyről, mint toloncházi lelkész tudomást vett. Ennek eredményeképpen Horthy Miklós kabinetirodája értesítette Csia Lajost, hogy Horthy a jelentést tudomásul vette és külön parancsot adott, hogy a két zsidóvonatot a határról visszafordítsák.²³ Éliás József zsidó szár-

„Csak a kényszerűség hajt rá, hogy elfoglaltságában zavarjam. Nagyon kérem, hogy néhány percet szenteljen nyomorúságom és panaszaomé megértésére. (...) Mikor az egyházhoz visszajöttem, bár most 39. életévemben lévő többgyermekes családapa, ugyanolyan elbánásban részesültem, mint a most végző fiatal segédlelkészek, akik a fővárosban nyertek alkalmazást. Belenyugodtam ebbe, büntetésnek vettem. A most kezdődő iskolai évben ellenben még az említett fiataloknak is mögéje vettem, s egy utánam jövő fiatalember, ki nálamnál kb. 15 évvel fiatalabb, nőtlen és máshonnan is jövedelmet húz, tétetett az én helyembe. A változtatás igen nagy szívfájdalmat okozott, azért főleg, mert iskoláimhoz s növendékeimhez hozzánőtt a lelkem. (...) Mostani besorozásomban is örömmel végzem a sokkalta fáradtságosabb munkát, mert szinte minden órám megtartására más iskolába kell rohannom, nagy távolságokban lévő iskolákba. E megerőltetett nagyobb munkateher mellett azonban oly csekély lett a fizetésem, hogy teljesen katasztrofális helyzetbe jutottam. (...)”. RL: Elnöki iktatású iratok, A/1.c 1405-1925.

20 Lásd még erről: Csia Lajos: *Az utcagyerek*, Budapest, Berea, 1941. <https://csialajos.hu/2023/09/06/az-utcagyerek-kiadasert-felelos-csia-lajos/> (Letöltés: 2024. február 10.)

21 Jelenleg szakszerűen felújítva, kiváló kiállítási körülmények között a Debreceni Református Nagytemplomban látható.

22 Csia Lajos: *Az utcalány*, [Budapest], Berea. <https://csialajos.hu/2023/04/23/az-utcalany/> (Letöltés: 2024. február 10.)

23 A kérdés feltárására további kutatások szükségesek.

mazású ref. lelkész²⁴ kérésére 1944. október 13-án a budapesti központi ügyeletes és politikai rendőrségen feljelentette Rajnis Ferenc²⁵ apját és Szöllősyt, a későbbi miniszterelnök-helyettest²⁶ zsidók elleni pogrom előkészítéséért.²⁷ Saját élete kockáztatása mellett Berliner Hugó zsidó Standard gyári tisztviselőt²⁸ feleségével és hűgával együtt lakásán rejtegette a deportálások idején. Zsidó származású és csillagot viselő bibliaköri tagjaival vagy barátaival együtt sétált a nagy forgalmú utcákon is. Gálos Mihály volt Vadász-féle papírnagykereskedő cégvezetője igazolásakor tanúsította, hogy a zsidó lezárt (gettó)házakban látogatásokat végzett, hogy élelmiszert és gyógyszert vigyen be nekik.

Amikor a Szálasi-féle nyilasrendszer uralomra került hazánk német megszállása után, a nyilas vitézi rend tagjai esküt követeltek tőle is. Akkor annak nem tett eleget, hanem ajánlott levélben lemondott „vitézi” rendben lévő tagságáról. Annyira ismert volt e téren véghez vitt emberbaráti segítségéről, hogy a háborút követő időkben a mindenki számára kötelező politikai „igazolást” 1945. május 8-án a Budapesti Zsidó Hitközségtől kérte, melynek másolata ma is olvasható.²⁹

Állandóan szolgált különböző gyülekezetekben, egyesületekben és közösségekben. Tanításainak jó híre személyről személyre terjedt, és lassan külön tanítványi kör alakult ki. A tanulmányi körben külön foglalkozott a lelkészekkel [felekezetre való tekintet nélkül], a jogászokkal, az orvosokkal. 1945 után Balatonszárszón [a ref. diáküldülőben] bibliai heteket rendeztek. Ezek keretében hangzott el a nyomtatásban megjelent *Kegyelem* című előadásorozata.³⁰ [Egyik legmélyebb tanító jellegű írása sokak szerint a *Kegyelem* c. (...) munkája. Amíg a hivatalos református egyház és annak teológiája Barth Károly világhírű svájci teológus tanításaiból élt – szinte észrevétlenül dolgozott csendben Csia Lajos, és Barhtól függetlenül és külön vonatvezetésben, magyarul hirdette ugyancsak a predesztináció tanítást, amely a Krisztusban való kiválasztást tárja elének teljesen

- 24 Éliás József (1914–1995): zsidó származású református lelkész. A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventje Jó Pásztor Missziói Albizottsága 1942 nyarán Éliás József református lelkész vezetésével alakult a protestáns hitre áttért zsidók támogatására.
- 25 Rajnis Ferenc Jakab (1893–1946): szélsőjobboldali magyar újságíró, lapszerkesztő, politikus, az Új Magyarország és a *Magyar Futár* című hetilap főszerkesztője; a Szálasi-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere.
- 26 Szöllősi Jenő (1893–1946): nyilaskeresztes politikus, országgyűlési képviselő, a Szálasi-kormány miniszterelnök-helyettese.
- 27 A kérdés feltárására további kutatások szükségesek.
- 28 Berliner Hugó (1890–1965) *Visszaemlékezés* című emlékirata a Magyarországi Szabad Egyházak közleményeiben jelent meg (*Szabad Egyház* című ad hoc folyóirat, 1946).
- 29 Az Ideiglenes Nemzeti Kormány adta ki az igazoló bizottságok felállítására vonatkozó 15/1945. ME. sz., 1945. január 4-én kelt rendeletet, amely kimondta, hogy minden közalkalmazottat igazoló eljárás alá kell vonni „...annak megállapítása végett, hogy az 1939. szept.1. napját követőleg tanúsított magatartása sértette-e a magyarság érdekeit”. Az igazoló bizottságok a következő határozatokat hozhatták: igazoltnak nyilváníthatott, népbíróság elé utalhatott, és fegyelmi büntetésben részesíthetett.
- 30 Csia Lajos: *A kegyelem*, Budapest, Új Bercia, 2007 [1947]. <https://csialajos.hu/2023/07/11/a-kegyelem/> (Letöltés: 2024. február 10.)

elkülönülve a régi kálvini predesztináció tantól, mely a külön üdvösségre és a kárhozatra való eleve elrendelést bizonygatta a történelmi reformáció korszakában.] Egy másik bibliai héten a szentség fogalmát bontotta ki.

Allandóan foglalkozott a bibliafordítás és a bibliai könyvek magyarázatával. Fordítói munkájában az Újszövetség teljes fordítását elkészítette.³¹ A bibliafordítók közül talán ő az egyetlen, aki magyar nyelven a lélek és a szellem fogalmának fordítását következetesen keresztülvitte. Úgy tudjuk, hogy Ószövetség-fordítása csak részletekben készült el. Külön feladat lesz majd ennek pontos megállapítása.³²

Elkészíti a bibliai lélektan nagy munkáját. Magyarázza a Jelenések Könyvét olyan felkészültséggel, amilyennel magyar ígéhirdető nem magyarázta még. Nagy kár, hogy a Bibliái lélektan és a Jelenések Könyve nem jelenhettek meg nyomtatásban.³³ A Jelenések könyvéből csak ízelítőt kaphatott a nagyobb nyilvánosság az Utolsó idő [helyesen az Utolsó napok] megjelenésével.³⁴ Általában bibliamagyarázataiban olyan kérdéseket boncolgatott, amelyek az egyházi tanításban elhanyagolódtak, és sok bizonytalanság, tévelygés forrásai lettek. Kéziratban maradt kisebb és nagyobb tanulmányainak száma 231. Lehet, hogy ennél több is van. [... pontos regisztrálása nem volt lehetséges, mivel ezt ő sem végezte el sohasem, és szinte szétszórta hívei és barátai között az egyes egyéni kérésekre is megírt tanító jellegű írásait.] Mindenesetre a nagyobb lélegzetű kéziratokkal együtt egész könyvtárra való anyagot jelent.³⁵

- 31 Csia Lajos Újszövetség-fordításának előszavát 1939-ben írta. A teljes szöveg először Ausztriában nyomtatva, illegális terjesztéssel 1978-ban kerülhetett a magyar olvasók kezébe (*A pusztza létnél többet. Az Új testamentum Csia Lajos fordítása szerint*). A rendszerváltást követően pontosabb szövegváltozatban négy további kiadásban jelent meg az Új Berea kiadó gondozásában. Részlet az előszóból: „Ez a bibliafordítás... [e]gyszerű próba arra, hogy lehete a Bibliát köznapi, díztelen magyar nyelven megszólaltatni, hogy egyedül a gondolatok fensége kapja meg az olvasót. Hiszen az a görög nyelv, melyen az apostol írt, szintén cikornya és keresettség nélkül szól az olvasóhoz; nincsen abban semmi régieskedés vagy kenetelenség...” <https://csialajos.hu/2023/12/13/ujszovetseg/> (Letöltés: 2024. február 10.)
- 32 Csia Lajos az Ószövetség számos könyvét lefordította (például Mózes öt könyve, Zsoltárok, Dániel könyve). Lásd: <https://csialajos.hu/category/irasmuvek/biblia-forditasok/>. (Letöltés: 2024. február 10.)
- 33 Csia Lajos: *Bibliái lélektan*, Budapest, Százszorszép Kiadó, 1994. <https://csialajos.hu/2023/06/21/bibliai-lelektan-2/>. (Letöltés: 2024. február 10.); Csia Lajos: *A Jelenések könyve a mai kor tükrében*. Budapest, Százszorszép, 2001. <https://csialajos.hu/2022/11/19/a-jelenesek-konyve-a-mai-kor-tukreben/> (Letöltés: 2024. február 10.); Angol nyelven: *The Book Of Revelation In The Mirror Of Our Age*. Budapest, Új Berea, 2010. <https://csialajos.hu/2022/11/05/the-book-of-revelation/> (Letöltés: 2024. február 10.)
- 34 Csia Lajos: *Utolsó napok. A Biblia apokaliptikus részeinek, különösen a Jelenések Könyvének rövid magyarázata*, Budapest, Berea, [1940]. <https://csialajos.hu/2022/11/30/utolso-napok/> (Letöltés: 2024. február 10.)
- 35 A pártállami körülmények között Csia Lajos művei nyilvánosan nem jelenhettek meg, de a kézzel gépelt és sokszorosított példányok „szamizdat” formában terjedtek. Mintegy 3-400 hosszabb-rövidebb terjedelmű írásról tudunk. Egyszerre 9 példányban gépelt indigóval. Ezek túlnyomó többsége egyes bibliai könyvek alapos magyarázata. Könyv terjedelmű, még ki nem adott művei között szerepel az Ószövetségből Mózes I. és II. könyvének, Józsué könyvének,

Egy ideig albertfalvai lakásán gyűjtötte össze tanítványait. Lakása mindenki számára nyitva volt. Így jellemezte valaki: Csia Lajos otthona Noé bárkája volt és mindenkit befogadott. 1959-ben Pestimrére költözött. Egy keresztyén közösség képe lebegett előtte. Úgy gondolta, hogy több hívő testvérrel együtt [bibliai] közösségi formában [– természetesen a jelen követelményeihez alkalmazkodva –] élhetnek majd. Életének ez az utolsó kísérlete is sikertelen lett. Nem valósult meg, amit remélt. Élete végén is tehát a sokat kezdeményező ember újabb súlyos csalódáson ment át. Mint mindig, ez a csalódás nem bénította meg, hanem közelebb vitte urához, és elmélyítette tanítói szolgálatában.

Élete hetvenes éveit többször nehéz betegséggel látogatták meg. Súlyos betegségében szívbeli vágya volt, hogy mindenkivel, akivel nézeteltérése, feszültsége, küzdelme volt, megbéküljön. Ennek egyik fontos állomása volt Kiss Ferenc [anatómiai] professzorral [a Szabadegyházak vezetőjével] és annak tanítványi körével való megbékélése és a pestimrei házban közös úrvacsoravétellel való megpecsételése.³⁶ 1962 januárjában újabb súlyos betegség látogatta meg. Kórházba került. [(...) csak későn fedezték fel az igazi diagnózist – az urémiát, amely aztán a halálát is okozta.] A kórházban is sokan áldást vettek a vele való találkozásból. Ez a kórházi tartózkodása testi gyógyulást számára nem hozott. Nekem adatott meg az, hogy a súlyosan beteg Csia Lajost feleségén kívül utoljára én látogathattam meg. Rövid beszélgetésünket igeolvasással és imádkozással zártuk le. A Losung³⁷ erre a napra kijelölt igéje Nehémiás, 9:31 volt: „nagy irgalmasságod szerint meg nem emésztetted őket, sem el nem hagyodtad őket, mert Te könyörülöl és irgalmas Isten vagy.” E könyörölöl és irgalmas Isten nem sokkal azután hazahívta hűségese szolgáját. Szobatórsái bizonyosága szerint utolsó szavai ezek voltak: Vigyetek az első sorba! Ő földi életében valóban Isten országában az első sorokban harcolt. Hitünk, s meggyőződésünk szerint ott van az ő ura előtt, és megnyugodva földi küzdelmeitől elvette az örök élet hervadhatatlan, romolhatatlan és szeplőtlen koronáját. [1962. február 10-én temették el az óriási számú végső tisztességet adó hívei és barátai nagy részvétele mellett az Óbudai temetőben. A sírnál felemelő beszédet mondott egy magas beosztású rom. kath. pap, aki az ő lelkészi bibliakörének is tagja volt,³⁸ dr. Kiss Ferenc professzor megemlékezése másnap gyülekezetében különösen

Sámuel I. és II. könyvének és Ézsaiás könyvének magyarázata. Az Újszövetség könyvei közül az evangéliumok magyarázatán kívül említhető példaként az Apostolok cselekedetei és az Efézusiakhoz írt levél magyarázata. A szerző igyekezett munkáiból küldeni a budapesti, a sárospataki és a debreceni teológia számára. Csia Lajos művei 1947-től szamizdatként illegálisan terjedtek. Danyi Gábor *Az írógép és az utazótáska. Szamizdat irodalom Magyarországon 1956–1989 című könyvében* (Pécs, Kronosz Kiadó, 2023, 128) a Vallási szamizdat című alfejezetben említi Csia Lajos vonatkozó tevékenységét.

36 Kiss Ferenc (1889–1966): orvosprofesszor. Nemzetközileg elismert tudós és hitvalló keresztyén.

37 Losung: rövid bibliai szövegek gyűjteménye az Ó- és Újszövetségből. Nem felekezeti, mert minden keresztyén számára írták azokat. Az első nyomtatott változat 1731-ben jelent meg.

38 Bíró Bertalan: plébános, szakíró. A *Vigília* folyóirat egyik alapítója.

szép volt. Írásban is fennmaradt. Legnagyobb munkájának a bátor bibliafordítását nevezte, és ebben így fejezte ki magát: „ebben a nemzedékben ilyen ember nem volt”. De ezzel nem csak a maga véleményét mondta ki, hanem mindenkiét, akik őt jól ismerték és szerették...]

Vázlat ez az életrajz. Sok lényeges adat benne van, sok bizonyosan kimaradt. Együttes feladatunk, hogy a vázlatból teljesebb mű lehessen, és kialakuljon előttünk áldásokban gazdag életének minden jellemző vonása, és sok jó szolgálatának gyümölcseit szedjük egybe. Nyilván azzal az egyetlen helyes gondolattal, hogy ezáltal is annak az Istennek legyen nagyobb dicsősége, akit ő mindhaláláig hűséggel szolgált. Nekünk azonban ez is szolgáljon épülésünkre, sőt az utánunk jövőknek is. Higgyük el, hogy az ő munkája nem volt hiábavaló az Úrban, de a miénk se lesz az, ezen a téren sem.

E vázlatos életrajzhoz fűzzünk még néhány vonással egy egyéniségét is felidézõ vázlatot is.

Csia Lajos gimnazista korában történt megtérése óta élő hitben járó ember volt. Ennek az élő hitnek minden ajándékát és feladatát elfogadta. Ez a hit harcra volt kezdettől fogva. Harcolt, hogy hitét engedelmességgé tehesse, mikor a lelkesíti szolgálatot választotta. Harcolt, mikor új utakat keresett sok kísértés és sok próbatétel között. Családi és szolgálati életében ennek a hitnek sok próbát kellett kiállnia. Ő valóban kipróbált embere volt az Úrnak.

Ez a hit szenvedések között tisztult és mélyült. Családi kérdések, gyászok, betegségek, szolgálati csalódások, sikertelenségek, és minden, ami csak vele járt a két háborúval, az egyház nagy átalakulásával, szenvedéseket hozott számára. De ezek tették érzékennyé őt a szenvedők iránt. Ezért kereste a betegeket, a nyomorultakat, a bűn áldozatait, és irgalmas szívvel vitte az egyetlen segítséget, Jézus Krisztust! Hite szeretettel kapcsolódott össze. Adta és várta a szeretetet. Nagy szíve volt, és sokakat magához ölelt, s ahol őszinte élő hitet és szeretetet talált, ott testvér tudott lenni. Sok különböző felekezetű embert ölelt keblére.

Nagy ellentétek egyesültek jellemében. Hívő és harcra, szenvedő és derűs ember, kezdeményező és elbukó, de mindig újra kezdő és kísérletező. Nagy ajándékok, fényes talentumok tulajdonosa, de nagy kísértéseket átélő ember is. Támadó, kritizáló, de ugyanakkor érzékeny. Küzdő, de mindig megbocsátani kész hívő lélek. Sok ilyen vonást sorolhatnánk fel, és szinte mindegyiket életének egy-egy eseményével illusztrálhatnánk, de nem feladatunk teljes képet adni róla. Legyen annyi elég, Istennek áldott eszköze volt úgy, ahogyan élt közöttünk. Ami Istentől való volt jelleméből és munkájából, az ugyanis megmarad, ami emberi volt, azt Jézus vére elfedezte és mi is elfelejtjük, mert nem a gyarló emberi vonások voltak a dominálók benne!

Legyen igaz, amit megemlékezésünk elejére írtunk: „Az igaznak emlékezete áldott!”

Végül hátra van még, hogy a tanítás ajándékával megáldott férfiú tanításának néhány jellemző vonását kiemeljük. Csia Lajos teológiája külön nagy téma. Tesztet kötetet igénylő fáradozás eredményeként állhatna előttünk. Erre itt most nincsen idő. De néhány nagyon jellemző tanítást azért jelöljük meg.

Csia Lajos a szó valódi értelmében teológus volt. Az Istenről szóló tudomány fáradhatatlan művelője. Isten nagyságát, Jézusban megjelent kegyelmét gazdagabban nem igen fejtette ki senki. Az Ige teológusa volt. Míg a hivatalos egyház Barth Károly kétségtelenül nagy jelentőségű tanításaiból élt, azalatt itthon is élt, írt és dolgozott az Ige mélységeinek kutatója Csia Lajos személyében. Nem tudom, ismerte-e pl. Barth predesztináció tanítását úgy, hogy az Krisztusban való kiválasztás. De hogy Csia Lajos így tanította, és a *Kegyelem* c. művében így fejtegeti, azt készülés közben kimondhatatlan örömmel és csodálkozással fedeztem fel.

Az Ige teológusa az eredeti nyelveken olvasta, s azokból maga fordította magyarra a Bibliát egyedülálló módon. Nagy kár, hogy csak szemelvények jelentek meg a Római levél c. könyvecskéjében. Nagy ajándék lett volna számunkra, ha legalább az Újszövetség-fordítása megjelenhetett volna!

Az Ige teológusa kimondott tanító volt. Úgy magyarázni az Igét, ahogyan ő tette, magyar nyelven talán senki meg sem közelítette. Külön kedvét lelta a legnehezebb bibliai helyek és kérdések magyarázatában. Kevesebb lenne a tévelygés és több lenne az élő egészséges hit, ha írásai nyomtatásban, széles körben ismertek lehetnének.

Az Ige teológusa az egy egyetemes egyház mély értelmének kutatója, sákramentumainak értelmezője és az állandó reformációnak bátor hirdetője volt. „A reformáció örökké tart, mert szüntelen működnek az Istentől elsodró és az Istenhez visszavezérlő erők.” (Az Úr közel, 6. o.) Az utolsó idők egyházáról rajta kívül senki másnál nem olvastam. És ezzel azt is kimondtam, hogy nemigen volt a református lelkészek között, aki a végső dolgokkal, teológiai nyelven az eschatológiával [eszkatológia] annyit és úgy foglalkozott volna, mint ő. Ebben a Jelenések könyve magyarázata nagyon sokat jelent. Az isteni titkok világába, mind a teremtés előtti, mind a Krisztus visszajövetele utániakba csodálatos, mély és megrendítő módon hatolt be. Ezek az írásai is egyedülállók.

Mint az ige teológusa, féltékenyen vigyázott a tiszta tanításra, és finom, de éles kritikával illette a tévelygőket egyházon belül és egyházon kívül. Itt nem ismert kíméletet, és az Ige igazságát mindenkivel szemben bátran képviselte. Mindent és mindenkit az Ige mértéke alá állított, önmagát is.

Tanítói munkájának még sok vonását emelhetnénk ki, de legyen ennyi elég most. De legyen egyik feladatunk tanításainak rendszerezése és hozzáférhetővé tétele.

Az Isten szerint való teológiából élet fakad. Éppen ezért őt a missziói munka teológusának és gyakorlati megvalósítójának is nevezhetjük. Már felsoroltuk, most csak utalunk, hogy milyen sokágú munkát, és pedig gyakorlati munkát végzett. Igen, ő élte is, amit tanított.

Az igazi teológia ébreszt és tovább terjed. Csia Lajos sokszor nagyon mély és valljuk nagyon nehezen követhető tanításai sokakat az Ige szeretetére, tanulmányozásra, sőt annak szolgálatára indítottak. Így alakult ki olyan tanítványi kör, amelyik 10 évvel a halála után is együtt van, és 10 év alatt se tudta kimeríteni a gazdag forrást. Igazán szól a *Kegyelem* című könyve előszava, mikor ezt mondja: „Az volt a csodálatos, ahogyan Isten lángra lobbantotta az igazságokat, s táplálékká, vigasz-

talássá, reménységgé, bátorítássá lettek számunkra”. Így van ez most és minden alkalommal, ha az ő tanításai megszólalhatnak közöttünk, vagy magános csendességünkben tanulmányozzuk azokat. Ilyenféle akar lenni ez a megemlékezés is. És ha ezt elérhette, akkor Csia Lajos nemcsak érzelmeinkben él drága emlékként, hanem az általa elindított munka tovább folyik bennünk és általunk. Az igazi emlékezés tevékeny emlékezés, vagyis élet.

Zárjuk le a vázlatos megemlékezést a 118. Zsoltár 17. versével: „Nem halok meg, hanem élek és hirdetem az Úrnak cselekedeteit!” Igen, mi nem halottra emlékezünk, mert hiszen aki hitben hal meg, az Úrnál él, és aki hitben végezte a maga szolgálatát, annak szolgálatát a hitben élők tovább folytatják. Az ilyen megemlékezésből élet fakad és fakadjon is mindenütt, ahova csak Isten helyezett bennünket! Néhány javaslatot is szeretnék tenni azzal a reménységgel, hogy a jelenlévők megszívlelik és elfogadják.

Legyen feladatunk Csia Lajos életére vonatkozó adatok és emlékek összegyűjtése. Írások, képek, esetleg tárgyi emlékek mind értékes adatokat szolgáltathatnak egy gazdag élet teljesebb megismeréséhez és megértéséhez.

Csia Lajos nyomtatásban megjelent munkáiból, lehetőleg mindenből egy-egy példányt helyezünk el a könyvtárakban. Gondolok itt elsősorban a Széchenyi Könyvtárra, majd a Ráday Könyvtárra. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban pl. egyetlen műve sincs meg. Nem teljes a meglévő művek jegyzéke sem a Széchenyi [Széchenyi] sem a Ráday könyvtárban.

Csia Lajos kéziratban lévő műveiből egy-egy példányt helyezünk el a Ráday Gyűjtemény levéltárába, hogy a kutatók hozzáférhessenek. A levéltár nagy örömmel venné, mert nincsen egyetlen példányuk se Csia Lajos kézírataiból.³⁹

Ezekre a célokra, ha szükséges, ne riadjunk vissza áldozatoktól se!

BIBLIOGRÁFIA

- CSIA Lajos: *Az utcalány*, [Budapest], Berea.
- CSIA Lajos: *Utolsó napok. A Biblia apokaliptikus részeinek, különösen a Jelenések Könyvének rövid magyarázata*, Budapest, Berea, [1940].
- CSIA Lajos: *Az utcagyerek*, Budapest, Berea, 1941.
- CSIA Lajos: *A kegyelem*, Budapest, Új Berea, 2007 [1947]
- CSIA Lajos: *Bibliai lélektan*, Budapest, Százszorszép Kiadó, 1994.
- CSIA Lajos: *A Jelenések könyve a mai kor tükrében*. Budapest, Százszorszép, 2001.
- DANYI GÁBOR: *Az írógép és az utazótáska. Szamizdat irodalom Magyarországon 1956–1989*, Pécs, Kronosz, 2023.
- VICTOR JÁNOS: *Reformkivánságok a Bethánia Egyesület célját, munkamódszerét és szervezését illetően*, Budapest, 1917.

39 A Ráday Levéltár jelenleg négy doboznyi iratanyagot (főként kéziratokat) őriz: Csia Lajos iratai, C/158, 1–4. A Ráday Könyvtárban és a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában Csia Lajos számos 1947-ig megjelent könyve megtalálható.